

Nara Petrovič

Grobovi bogov naših prednikov

Gledam iz letala na vetrne “farme”, “polja”, “parke”, ki so se razpasli po severu Nizozemske, in trokrilati križi, zloženi po pokrajini, me nenadoma spomnijo na prostrana vojaška pokopališča z vrstami in vrstami enakih kamnitih križev. Kako ominozno! Veter smo začeli žeti enako rutinsko, kot smo pred mnogimi stoletji začeli žeti žito. Vojne za polja in vse, kar je poljem sledilo, so nam pustile nemi spomin v obliki gladkih belih spomenikov, s katerimi smo veter spremenili v brezdušno surovino, da s pridobljeno elektriko hranimo naše nenasitne igrače.

Že v naslednjem trenutku sem bil z mislimi v prihodnosti, ko se bodo ljudje le še spominjali petično razporejenih oglatih njiv, ki od tu iz zraka spominjajo na grobove. Vrteči se križi sporočajo, kam smo pokopali bogove naših prednikov. Ko bodo razdrte gladke linije teh grobov, jim bo povrnjena prvobitnost, ki leži tiho pod njimi – z morjem ali brez njega. Križe bo že pojedel čas, življenje bo naredilo svoje.

Ob vsakem »grobu« sem opazil mrliško vežico, v kateri živijo svečeniki božanske pogube – nasmejani kmetje, veseli dobre letine, državnih subvencij, poceni umetnih gnojil in lagodnega življenja. “Bogovi so zakopani globoko, zdaj lahko na tej rjavo zeleni šahovnici sami vlečemo poteze!” razmišljajo in si manejo roke.

Kako obljudena je Nizozemska, se iz letala ne vidi. Iz vlaka pa. Sedeč v udobnem sedežu na sodobnem vlaku sem gledal skozi okno in se spraševal:

Kje je točka, od katere naprej nečesa, kar smo izumetničili, ni več mogoče povrniti v naravno stanje? Vse tam zunaj je bilo spretno popredalčkano, temeljito obdelano, jasno je bilo, da tam zunaj ni bilo ničesar, ob kar se ne bi vsaj malo obregnil človek. Gledal sem svoja bosa stopala, vesel, da so takšna, kot so. Lahko bi bila morda še bolj naravna, če bi stalno bosonožil že od otroštva – ampak zdaj je, kar je. Modrec me je že davno naučil, da je glavni razlog za trpljenje nesprejemanje lastne realnosti.

Četrto nizozemske pokrajine leži na ravni morske gladine ali pod njo. To pomeni, da morajo od tod ves dež umetno prečrpati stran. Črpalke nenehno prelivajo v morje več vode, kot je teče po reki Soči. Pokrajini torej ne morem očitati, da je preveč umetna, saj drugačna ne more biti – brez nenehnega človeškega truda in ogromno vložene energije tega prostranstva sploh ne bi bilo. Na stotine kvadratnih kilometrov povsod naokrog je ukradenih morju.

Vlak me je pripeljal do Alkmaarja severno od Amsterdama, kjer me je na postaji čakal prijatelj Fredjan. S kombijem sva se zapeljala do ekološkega naselja Bergen, za nastanek katerega ima Fredjan veliko zaslug. Ob vhodu v nekdanjo vojaško bazo sva vstopila v manjšo hišo, v kateri so nekoč živeli stražarji. Zdaj v njej živi Fredjan, začasno, saj je hiša, tako je rekel, brez duše. Kmalu se namerava preseliti v jurto. Ko sem gledal naokrog, se mi je povrnil kanček upanja, saj ljudje nasmejanih obrazov začenjajo zdraviti pokrajino prav pri velikem turu. Očistili so že malo morje odpadkov, azbesta, sodov kemikalij, brezobličnih betonskih ploščadi in starih kovinskih hangarjev ..., da ne naštevam, saj si znate predstavljati staro vojaško bazo, kajne? Bogovi naših prednikov kukajo iz tal v podobi cvetlic in zelenjave, živahno razmetanih po vrtu, ki se plaho prebujata. Naokrog so preproste umetnine, domovi, taki in drugačni kotički ... Nakazuje se, da tukaj ne bo oglatosti in monokulturnosti, tukaj bosta pestrost in dinamičnost.

Ob obedu za skupno mizo s še petimi, šestimi domačini in nekaj otroki je pogovor zaneslo k odnosu do sosedov, k odnosu do občine, k oglatosti zakonov in vsiljivosti inšpektorjev. Vojska je smela zgraditi kar koli kjer koli, zdaj pa mora na tem kosu zemlje kar naenkrat vse biti po standardih in po volji občanarjev. Vsi objekti stran, hangarji stran, beton stran – no, razen glomaznega bunkerja iz druge svetovne vojne z dvometrskimi zidovi. Pod zemljo so na nekaj mestih dodatni skrivni bunkerji, od katerih so doslej našli le enega. Fredjan je rekel, da se morda v katerem od njih skriva Hitlerjev zaklad. Nikoli se ne ve.

Zaklad gor ali dol, finančno jim gre zelo dobro. Zemljo jim je uspelo kupiti ekstremno ugodno na občinski dražbi; za 14 hektarjev so plačali

le 123.456 evrov, kar je naravnost smešna cena glede na to, da je nedaleč stran aleja z vilami bogatašev. Nekdo pri mizi je pripomnil: »Tam nimaš kaj iskati, če nimaš vsaj treh milijonov.« S sosedi so se dobro ujeli in jim celo pomagajo pri čiščenju, urejanju, pospravljanju, za kar jim sosedge dobro plačajo. Odpadni material (zdrobljen beton, ograje, bakrene žice, železje ...) prodajajo in to jim prinaša dodaten zaslužek. Marsikje sem že videl skupine, ki so tako osredotočene na ekologijo, da povsem pozabijo na ekonomijo in nazadnje prav zato propadejo ali pa se prebijajo iz dneva v dan na meji preživetja. Lepo je bilo videti mlado pobudo, ki ji gre po ekonomski plati tako dobro.

Kot strastna surfarja sva imela s Fredjanom še eno veliko temo za pogovor: morje in veter. Zapeljala sva se do bližnje obale (skozi tisto alejo vil) in v gostilnici ob čaju klepetala o čarobnosti jadrnanja. Med tem so veliki traktorji kot mravljice vozili gor in dol po plaži ter prelagali pesek sem ter tja. Vprašal sem, kaj počnejo, in Fredjan mi je pojasnil, da velike ladje nenehno vračajo pesek iz morja na obalo, da jo ohranijo. Med velikimi nevihtami valovi izpodjejo ogromne količine peska in ladje ga potem po velikih ceveh črpajo nazaj, traktorji pesek še malo razvozijo in utrdijo. To državo stane na stotisoče evrov dnevno. Iz daljave naju je z morja pozdravljalo mahanje na stotine gromozanskih vetrnic – velikanska krila na 100 metrov visokih podpornih stebrih so sporočala, da znajo Nizozemci spretno zasesti morje tudi na druge načine, ne le z izsuševanjem morskih plitvin. Bogovi narave so se umaknili daleč na sever.

Izkazalo se je, da oba s Fredjanom rada izzoveva nespametna pravila in zakone. Podrobno mi je opisal trenja z občinskimi inšpektorji in nesmisle, ki se pojavljajo. Zlasti ga je jezilo to, da se oblasti tako zmrdujejo nad mobilnimi bivališči, kot so jurte in prikolice, ter lahko gradnjo. Ljudje, ki jih zanima sonaravno življenje, pogosto iščejo lahke, kompaktne bivalne alternative, ki so zelo poceni, lične in funkcionalne. Čemu bi plačali več kot 2000 evrov za kvadratni meter stanovanja, ko pa za trikrat toliko dobimo odlično jurto, ki nudi 30 kvadratnih metrov kakovostnega bivalnega prostora. Miniaturne hiške so lahko še cenejše in za nizozemsko podnebje še primernejše. Ampak inšpektorji tega ne razumejo ali ne smejo razumeti, saj morajo skrbeti, da ljudje sledijo črki zakona.

Nekateri pravijo, da je na zahodu vse lažje, da je zakonodaja bolj človeška in prijazna, da je manj korupcije, pa sem tukaj slišal kar nekaj zgodb o umazanem vedenju vplivnih mož. Sosedom je, denimo, zavistni občanar prepovedal od ekološkega naselja kupovati zdrobljen beton (sicer zelo praktičen material za tampon za ceste). Zdaj ga morajo voziti od daleč in

to drago plačevati, medtem pa kupi stojijo in čakajo, da jih bo kdo uporabil. »Mar ni tudi to korupcija?« je pripomnil Fredjan.

Ekološka naselja so središča inovativnosti. Občina takšno inovativnost načeloma spodbuja, toda po drugi strani jo zatira, posebej, kadar je preveč izstopajoča. V nos so jim šle eksperimentalno postavljene hiške iz slame, kompostno stranišče, zunanja krušna peč iz gline (in zlasti lahka strehica nad njo), vzorčna strehica iz platna in cementa (preprosta izdelava, nepremočljivost zagotovljena), nekaj kreativnih kipov in lesenih instalacij mladih umetnikov (spomnile so me na našo Metelkovo), kovinsko ogrodje za oder za koncerte, »šank« v enem od preostalih hangarjev ... Kaj bo šele, ko bodo začeli kopati kanale in jezero, ko se bo odprlo šotorišče, ko bo na vrtovih in poljih zmešnjava raznolikih rastlin!

Iz ekološkega naselja Bergen me je Fredjan zvečer odpeljal do letališča Schiphol, saj je bil namenjen k bratu, ki ne živi prav daleč stran. Avtocesta naju je vodila v spirali okrog in okrog in okrog proti letališki stavbi kot v središče polžje hišice. Peljala sva se čez enormno polje betona in asfalta, mimo vzletnih pist in pod njimi. Nad nama so frčala letala, od katerih je bilo v temi videti le luči. Veliko luči! Postanek v letališki stavbi je bil kratek. Po karto in na vlak za Rotterdam. Tam sprehod do prijateljice, ki je ravno bila na žuru s sodelavci, kozarec vina in po večernem klepetu v njenem starem stanovanju miren globok spanec.

Rotterdam sem sicer dobro poznal že od prej in sem brez težav načrtoval najboljšo peš pot do univerze Erasmus na dolgo pričakovani sestanek. Ura sprehoda je dobro dela, da sem uredil misli glede koordinacije drugega občnega zbora ECOLISE. Za koordinatorja sem se prijavil zato, da se globlje povežem s člani te mlade organizacije, ki združuje tranzicijsko gibanje, perma-kulturno gibanje, mrežo ekoloških naselij in še nekaj specializiranih institucij, dejavnih na področju razvoja, ki ga vodi skupnost (*community-led development*).

Naš gostitelj je bil Nizozemski raziskovalni inštitut za tranzicije oziroma Dutch Research Institute for Transitions (DRIFT). V njihovih prostorih se nas je zbralo skoraj 40 z vseh koncev Evrope. Lotili smo se oblikovanja strateškega načrta za leto 2016, da bi dvignili raven dejavnosti, ki jih vodijo skupnosti, v smeri trajnosti in odziva na klimatske spremembe. V več kot 2000 članicah naših mrež je uporaba inovativnih praks prej pravilo kot izjema: naravna gradnja iz lokalnih materialov; regenerativno poljedelstvo, ki bogati prst, namesto da bi jo izčrpavalo; visoka raven samooskrbe; doma izdelani sistemi za pridobivanje energije iz sonca in vetra; velika iznajdljivost pri mobilnosti; prostovoljna preprostost, s katero zmanjšujemo obremenjevanje planeta.

Vse to je nam v skupini znano. Omenjene prakse so nam dvignile kakovost življenja, toda večina prebivalcev Evrope tovrstne izkušnje nima. Kako doseči te prebivalce? Kako jim omogočiti dostop do tovrstnih izkušenj? Kako politikom in gospodarstvenikom v pravem jeziku razložiti, da je to prava smer razvoja? Od kod lahko črpamo sredstva za svoje aktivnosti, ki spodbujajo uveljavljanje trajnostnih praks? Kako zediniti glas vseh nas, ki zagovarjamo te prakse? Organizacija ECOLISE je bila ustanovljena prav zato, da zedini glasove alternativnih gibanj, ki na mikro ravni rešujejo izzive sodobnega časa, in odpre tem glasovom širšo razsežnost.

Trije dnevi, ki smo jih preživel skupaj, so v nas še utrdili gotovost, da je naše delo pomembno za prihodnost Evrope in sveta. Evropa hlasta po rešitvah, mi jih nudimo, potreben je le še vezni člen, ki bo sklenil povezavo. V tej smeri bomo delovali zavoľo vseh tistih, ki jim ni vseeno za naravo in človeški obstoj sredi nje. Za zaključek občnega zbora smo se odpravili na ogled dobrih praks v mestu, najprej vrta na strehi stolpnice in urbanih vrtov v bližini, potem pa še družabne hale in tržnice v južnem delu mesta, kjer so na voljo jedi iz lokalno pridelanih živil: zelenjave, sira, mesa, krompirja, vina, piva ... Strešni vrt je zasajen na 90-centimetrski plasti lahkega vulkanskega peska, ki dobro vpija vodo. Vrt je povezan s prestižnimi restavracijami v središču mesta; zelenjavo sadijo po naročilu, kar se je izkazalo za prav donosno dejavnost. Precej sredstev priskrbi tudi občina, saj so vrtovi v središču mesta pomembno družbeno stičišče.

Iz Rotterdama sem se odpravil naprej obiskat Monique, visoko vitko Nizozemko, ki sem jo spoznal na dogodku v Nemčiji leta 2010. Zvesta žena, dobra mati, izjemno empatična oseba se je odločila vzpostaviti ekološko naselje v Boekelu nedaleč od Eindhovna. Na postaji me je čakal Feike, žilav mož iskrivega pogleda in tako svetlih las, da bi lahko bili tudi sivi. Prav zato mi je bilo težko oceniti, koliko je star. Lahko bi bil 25 ali 55. Presenetil me je z zelo dobro slovenščino, šest let je namreč živel v Sloveniji. Razkazal mi je parcelo, na kateri začenja nastajati novo ekološko naselje. Vse je bilo povsem sveže pripeljano, surovo, razkopano, improvizirano. Štirje veliki bivalni kontejnerji so bili postavljeni v vrsto, še več jih je bilo razporejenih po okolici. 7000 kvadratnih metrov vrta je bilo sveže prekopanih in zasajenih.

Za skladiščem sta mi pogled pritegnila kubična zalogovnika za vodo, na katerih je pisalo *Himmel(s)Wasser* (voda z nebes). Feike mi je pojasnil, da gre za inovativen filter, ki iz deževnice naredi odlično pitno vodo. Pokazal mi je tudi zidake iz konopljinih vlaken, iz trave narejene podporne profile, težke, kot da bi bili železni, ter iz odpadnih organskih vlaken narejene deske. Na

Nizozemskemu lokalnost terja iznajdljivost, saj gozda praktično ni več, in je naravne gradbene materiale treba pridelati drugače.

Sedanja skupina šestnajstih ljudi ni prva v tem prostoru. Ena skupina je tukaj že delovala tri leta, toda zavoljo pretirane zagnanosti in garanja so izgoreli in se umaknili. Zgaranost je vodila v stres in opuščanje družabnega življenja; vse, kar je zanje obstajalo, je bilo: projekt, projekt, projekt! Nova skupina njihovo izkušnjo jemlje kot pomembno lekcijo, zato drug drugega nenehno opozarjajo, da se ne smejo izčrpavati. Zapovedana sta dva prosta dneva na teden, da je dovolj časa za počitek, družino, zabavo, prijatelje.

Za razliko od Bergna so v Boeklu deležni izjemne podpore občine. Da bi spodbudili potek projekta, je občina določila, da nekaj družin *mora* zaživeti na parceli zelo kmalu. Zato so na parceli začasno postavili kontejnerje za štiri družine. Kontejnerji so grdi, ampak funkcionalni. Njihova občina je nedavno vzpostavila program povezovanja uradnikov z zanimivimi projekti občanov. Uradniki se srečujejo s posamezniki, majhnimi organizacijami in pobudami na terenu. Namen je razumeti resnične potrebe ljudi. Stari pristop je bil tak, da so svetovali ljudem, naj se povežejo v velike krovne organizacije (denimo za ekološko kmetijstvo) in potem določijo predstavnika, ki bo zastopal vse njihove interese in komuniciral z vladnim predstavnikom. Ta pristop je prinašal le frustracijo vsem vpletenim, saj je le poglobljajal odtujenost. Nova oblika komunikacije prinaša zbliževanje med meščani in uradniki, ki zdaj bolje razumejo drug drugega. Zato me ni presenetila odprtost občine za zelo nestandardno oblikovane hiše, v tlorisu podobne semenu žita. V njih naj bi čez deset let živelo okrog 60 ljudi. Prepričani so, da je ta oblika zdravilna. Arhitekt je to na nedavni predstavitvi ilustriral tako, da je položil načrte in skice pod masažno mizo in povabil nekoga z občine, da leže nanjo. Po tem, ko je nekaj časa ležal tam, ga je arhitekt udaril, toda človek bolečine ni začutil. Potem je na mizo legla tajnica in se zjokala, saj se je čutila osvobojeno strahu. Tovrstne zgodbe jemljem *cum grano salis*; rečem si: »Živi bili, pa videli!« Po drugi strani bi si želel, da bi bile resnične, saj danes bolj kot kadarkoli potrebujemo živa bivališča, v katerih bodo dom našli tudi bogovi naših prednikov.

Avtobusi, letala in vlaki na poti domov so mi ponudili odlično kuliso za presnavljanje vsega, kar sem doživel. Spraševal sem se o pojmu poslanstva. Kaj mi koristi "sledenje notranjemu klicu", če ob tem zadušim svojo dušo? Naj mu sledim za vsako ceno, tudi čez trupla – če ne tuja, pa zagotovo lastno? Če jutri umrem, katero božanstvo mojih prednikov bo bdelo nad mojim grobom?

Če pomislim na svoj grob, si želim, da tiste za menoj spominja na živo prst, iz katere rastemo. Nad njim si ne želim simbolov, ki opominjajo, ki

narekujejo pokornost nerazumljenim idealom. Nad svojim grobom vidim skorš, potrpežljivo drevo, ki ne hiti kot mi, ampak raste počasi. Zliva se s pokrajino, ne štrli iz nje in ne maha z jeklenimi krili. Iz zemlje in neba kliče boginje in bogove prednikov, da se srečajo v svetem okusu njegovih plodov.

Naj bodo ti plodovi hostije za tiste, ki prihajajo za menoj. Naj jih užijejo brez klanjanja in strahu. Naj raje objamejo drevo in v njem prepoznajo sebe – zakoreninjene v zveličavnost prsti in zazrte v blagoslov neba. S tem objemom bodo za vedno prebudili bogove naših prednikov in jim dali nazaj ta prostor, kot so ga oni nekoč davno dali nam.